

РЕЦЕНЗИЯ

Рецензент: проф. дн. Николай Христов Щерев, Университет за национално и световно стопанство (научна специалност: 3.8. Организация и управление на производството; 05.02.18 Икономика и управление /по отрасли/)

Автор на дисертационния труд: Филип Сладжанин Здравкович

Тема на дисертационния труд: ОТЧИТАНЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БАНКОВИЯ СЕКТОР В РЕПУБЛИКА СЪРБИЯ

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на Научното жури съгласно Заповед № 588/04.07.2025 г. на Ректора на Стопанска Академия „Д.А.Ценов“.

I. Общо представяне на дисертационния труд:

1. Предмет и обект:

Предмет на дисертационния труд: Основният предмет на изследване е дефиниран като: *въздействието на отчитането на корпоративната социална отговорност върху отношенията със заинтересованите страни и пазарното представяне на сръбските банки.* Така дефинираният предмет е коректен и отразява съдържателните моменти на дисертационното изследване.

Като **обект на изследване в дисертацията** е заложено: *отчитането на корпоративната социална отговорност сред сръбските банки.* По този начин дисертационният труд е ориентиран към резултатите от един от процесите: нефинансови отчети на предприятията. Този подход оценявам положително като по този начин докторантът има възможност да изследва различни заинтересовани страни по отношение на предмета на изследване на дисертационния труд, без да се акцентира на конкретен бизнес или група от бизнес предприятия.

Нещо повече, приемам като напълно точни дефинираните *ограничения в дисертационното изследване*, като извън предмета и обекта на изследване са оставени организационните въпроси по наличност и точност на информацията и други въпроси, свързани с организацията на самия процес на отчитане на социалната отговорност.

2. Цел и задачи:

Като основна цел е поставена следната: *да се оцени обхватът и ефективността на отчитането на КСО сред сръбските банки и да се разбере неговото въздействие върху отношенията със заинтересованите страни и пазарното представяне.* Така дефинираната цел е намерила израз в декомпозиране на четири конкретни задачи на дисертационния труд, които се реализират чрез избраната структура на дисертационното изследване.

Считам, че използвания подход за дефиниране на целта и задачите в дисертационния труд отговаря напълно на дефинираната от докторанта авторова теза.

3. Теза на дисертационния труд:

Основната теза е, внедряването на практики за КСО в сръбските банки води до повишено доверие и лоялност на заинтересованите страни, което от своя страна влияе положително върху пазарното представяне на банките. Тя е декомпозирана в 5 хипотези, чиято проверка е извършена чрез избрания методически инструментариум.

Като цяла, изведената теза с нейните 5 хипотези, може да се оцени като коректно зададена и в последствие, успешно защитена в цялостното съдържание на дисертационния труд.

4. Обем на дисертационния труд

Дисертационният труд, разработен и представен от Филип Сладжанин Здравкович на тема „ОТЧИТАНЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БАНКОВИЯ СЕКТОР В РЕПУБЛИКА СЪРБИЯ“ е в обем от 203 стандартни страници. и съдържа: увод, изложение в три глави, заключение, и списък с използвана литература. В основната си част трудът съдържа 6 таблици и 3 фигури. Обемът, структурата и съдържанието на дисертационния труд могат да се оценят като напълно задоволителни за присъждане на ОНС „доктор“.

5. Структура (увод, изложение и заключение) на дисертационния труд

В структурно отношение основният текст на дисертационния труд е представен в три самостоятелни глави с характер съответно на: въведение в теорията на проблема, описание по предмета и обекта на дисертацията и приложно изследване на обекта на изследване на отчитането на КСО в банковия сектор в Р.Сърбия. Всеки от тези структурни елементи има своята самостоятелност и завършеност и в същото време изразява логическия модел на докторанта като има ясна, точна и напълно коректна обвързаност и последователност между отделните части на дисертационния труд.

6. Използвана литература

Списъкът на използваната литература включва 92 заглавия, в т. число 92 на английски език. Използваната литература е съвременна, обхваща важни и значими аспекти на теорията за организация и изготвянето на нефинансови отчети, свързани с Корпоративната социално отговорност на банковите институции в Република Сърбия.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд.

1. Преценка на актуалността на разработвания в дисертацията научен проблем

Актуалността на темата е безспорна и тя произтича от нарастващата роля на нефинансовото отчитане в условията на нарастваща социална икономика. Съобразно това, докладването на изпълнението на определени нефинансови показатели, изразяваща изпълнението на Корпоративната социална отговорност, става все по-важна част от успеха на всяка една институция, вкл. и банковата сфера.

При това, въпросите за влиянието на отчитането на КСО върху продажбите, финансовите резултати и „бизнес успеха“ на финансовите и нефинансови институции все още не са напълно изследвано. От една страна са налице основните принципи за изготвяне на подобни нефинансови отчети, прераснали в използвани стандарти (ESG, ISO и други), но от друга страна е свързано с повишаване на социалните изисквания на заинтересованите лица и нарастващи очаквани ангажименти на бизнеса към

обществените нужди. Всичко това изисква разработване на специфични инструменти за анализ и оценка на реалното влияние на докладването на КСО върху финансовите и нефинансови резултати на бизнеса, а в конкретния случай: в *банковия сектор в Република Сърбия*.

Представените от докторанта аргументи в защита на актуалността на темата са важни и безспорно присъстват не само в уводната част на дисертационния труд, но са залегнали като основна линия, мотивираща развитието на теоретичните и приложните въпроси на дисертационното изследване.

2. Анализ на степента на разработеност на изследваната проблематика от други учени

От представеното теоретично проучване следва, че теорията за КСО възниква в средата на 1950-те години, но едва с появата на теориите за социалното предприятие в началото на 21-ви век започва да се говори все по усилено за нефинансово докладване на бизнеса. При това изследванията до момента сочат редица предимства за бизнеса, възприел принципите и подходите на корпоративна социална отговорност.

Нещо повече, възприемането на КСО и докладването на нефинансовите социални показатели е доброволно. Въпреки, че през последните години са разработени различни управленски стандарти за това, все още нефинансовото докладване изпълнява предимно социални функции да информира заинтересованите лица и организации за предприетите действия в областта на опазване на околната среда; социалните придобивки на обществото; създадени отношения с отделни целеви социални групи и пр.

В допълнение, пред последните години навлизат нови етични бизнес стандарти и отделни правни отговорности, свързани със социалните ангажменти на бизнеса. В тази насока докладването на КСО е свързано с отчитане на начина, по който компаниите допринасят за икономическия растеж, защитават интересите на заинтересованите страни и поддържат целостта на бизнес общността.

Всички посочени въпроси, с достиженията на науката и практиката, вкл. с очертаване на „белите петна“ в тях са представени от научна гледна точка в първа глава в дисертационното изследване, а от приложна гледна точка в трета глава на дисертацията.

3. Мнение за обема на дисертационния труд

Дисертационният труд, разработен и представен от Филип Сладжанин Здравкович на тема *„ОТЧИТАНЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БАНКОВИЯ СЕКТОР В РЕПУБЛИКА СЪРБИЯ“* е в обем от 203 стандартни страници. и съдържа: увод, изложение в три глави, заключение, списък с използвана литература. Обемът, структурата и съдържанието на дисертационният труд могат да се оценят като напълно задоволителни за присъждане на ОНС „доктор“.

4. Мнение за качеството и броя на предложенния илюстративен материал – схеми, графики, таблици и др.

Дисертационният труд, разработен и представен от Филип Сладжанин Здравкович на тема *„ОТЧИТАНЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БАНКОВИЯ СЕКТОР В РЕПУБЛИКА СЪРБИЯ“* съдържа 6 таблици и 3 фигури. Предложеният илюстративен материал в дисертационният труд може да се

оцени като задоволителен и представя доказателства да основни авторови тези и доказателства към тях. Въпреки това, може да се препоръча използване на повече илюстративен при отчитането и анализа на резултатите от изследването в трета глава на дисертационния труд.

5. Отношение по научната, езиковата и стиловата редакция

Стилът и авторовия език, използван при разработката на дисертационния труд може да се оцени положително. Стилът е строго научен, а езикът е разбираем.

Обемът на изложението, както и използваната съвкупност от подходи и методи за приложен и теоретичен анализ са напълно коректни и позволяват да се изпълнят поставените задачи и да се реализира поставената основна цел на дисертационното изследване.

6. Преценка на коректността и необходимостта от статистическа обработка на емпирични данни

В дисертационния труд не са представени данни за използваните при анализа приложни програми.

И въпреки, че не нарушават цялостното възприемане на получените приложни резултати от изследването, може да се постави въпросът за аргументиране на проверката на авторовите хипотези.

7. Мнение доколко кандидатът е спазил правилата на научната етика

При преглед на представените публикации не са открити доказателства и/или няма установени сигнали за нарушаване на авторски права на други изследователи към момента на изготвяне на рецензията.

8. Мнение доколко авторефератът отразява точно и пълно труда.

Представените съдържателни моменти на дисертацията са намерили своето адекватно място в представения за рецензиране Автореферат на дисертационния труд. Авторефератът е в обем от 55 страници като коректно представя основните тези, изводи и резултати, представени в дисертационния труд. Структурата и съдържанието на автореферата са в съответствие със законовите и подзаконови изисквания.

Представените доказателства по дисертационния труд: 1 статия и 6 доклада от международни научни конференции, отразяват съществени части от дисертационния труд и напълно удовлетворяват изискванията за придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

1. Основни научни и/или научно-приложни резултати

Основните резултати, постигнати в дисертационното изследване могат да се изведат в 2 основни групи:

1. *научни резултати*: основните научни резултати са свързани с обобщения на теоретичните постановки, свързани с предмета и обекта на дисертационното изследване. Като по-значими могат да се открият:

- проведено е задълбочено проучване на световната литература като при това е проучен и е проследени генезисът и еволюцията на КСО, а достиженията на теоретичните и методически документи за КСО са адаптирани към специфичния и слабо изучен контекст на банковия сектор.

- проведено е проучване на нормативните документи, свързан със задължението за хармонизиране на нефинансовото отчитане в рамките на Европейския съюз. Представени са основни изискванията при използването на инструменти като Директивата за корпоративно отчитане на устойчивостта (CSRD) и Европейските стандарти за отчитане на устойчивостта (ESRS).

- разработена е авторова оценъчна рамка, която позволява систематична оценка на практиките за отчитане на КСО, особено в областта на банковите финансови предприятия. Тази методическа рамка разглежда както структурата, така и съдържанието на отчетите за КСО, включително наличието на измерими цели, степента на прозрачност и съответствието с признатите международни стандарти.

2. научно-приложни резултати: основните (научно-) приложни резултати са свързани с представените в дисертационния труд методически и приложни въпроси. Като по-значими могат да се открият:

- проведен е приложен анализ чрез разработения авторов приложен инструмент, който позволява да се установи текущото състояние на КСО и съответно да се подобрят комуникацията и вътрешните практики за КСО в банковия сектор на Република Сърбия.

- при анализ на 262 анкетни карти са обобщени основни направления на практики в областта на КСО докладването на сръбските банки. Получените резултати са сравнени с международните очаквания, като при това са идентифицирани реалните възможности на изследваните банки, свързани с бъдещи задължения за отчитане в съответствие с изискванията на ЕС.

- систематизирани са практико-приложни препоръки за засилване на прилагането и отчитането на КСО в банковия сектор. Тези препоръки включват предложения както за подобряване на вътрешната координация, увеличаване на участието на ръководството в стратегията за КСО, така и за засилване на ангажираността на заинтересованите страни и разработване на стандартизирани шаблони за отчитане, адаптирани към специфичните нужди на финансовите институции.

В заключение, дисертационният труд представен от *Филип Сладжанин Здравкович* демонстрира наличието на редица научни и научно-приложни достижения, които са резултат от изпълнението на поставените изследователски задачи. Посочените по-горе резултати са авторови и са безспорни. Голяма част от тях са в основата на оценката наличието на научни и научно-приложни приноси на дисертанта.

2. Научни и научно-приложни приноси в дисертационния труд

Структурата и съдържанието на представения от *Филип Сладжанин Здравкович* докторантски труд на тема „**ОТЧИТАНЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БАНКОВИЯ СЕКТОР В РЕПУБЛИКА СЪРБИЯ**“ са основание да заключа, че представената за рецензиране дисертация притежава редица **безспорни приноси**. В теоретико-приложен план приносите отразяват осъвременяване на използването на различни инструменти за отчитане на КСО в бизнес организациите и в

частност във финансовите предприятия, които теоретични концепции са приложно апробирани по отношение на основни ефекти от отчитането на *корпоративната социална отговорност в банковия сектор в Република Сърбия*. Съобразно това напълно приемам дефинираните от докторанта приноси в дисертационния труд като те могат да се разделят в две групи:

- *научни приноси:*

1. в резултат на задълбочено проучване на литературни източници са проследени генезисът и еволюцията на КСО, а международните теории за КСО са адаптирани към специфичния и слабо изучен контекст на банковия сектор.
2. при проведено проучване на нормативните документи с представени основни насоки при хармонизиране на нефинансовото в рамките на Европейския съюз чрез представяне на изискванията и използването на инструменти като Директивата за корпоративно отчитане на устойчивостта (CSRD) и Европейските стандарти за отчитане на устойчивостта (ESRS).
3. предложена е оценъчна рамка, която позволява систематична оценка на практиките за отчитане на КСО, особено в областта на банковите финансови предприятия. Тази методическа рамка разглежда както структурата, така и съдържанието на отчетите за КСО, включително наличието на измерими цели, степента на прозрачност и съответствието с признатите международни стандарти.

- *приложни приноси:*

1. приложен е на практика инструмент, който позволява да се установи текущото състояние на КСО и съответно да се подобрят комуникацията и вътрешните практики за КСО в бизнеса.
2. чрез проведен приложен анализ на настоящите практики в областта на КСО докладването на сръбските банки и сравняването им с международните очаквания, са идентифицирани реалните възможности на изследваните банки, свързани с бъдещи задължения за отчитане в съответствие с изискванията на ЕС.
3. на основата на приложния анализ са изведени препоръки за засилване на прилагането и отчитането на КСО в банковия сектор. Тези препоръки включват предложения както за подобряване на вътрешната координация, увеличаване на участието на ръководството в стратегията за КСО, така и за засилване на ангажираността на заинтересованите страни и разработване на стандартизирани шаблони за отчитане, адаптирани към специфичните нужди на финансовите институции.

Посочените по-горе приноси са дефинирани точно и ясно като цяло отразяват реално постигнатите резултати от докторанта при изпълнение на целта и задачите в дисертационния труд. Посочените приноси са лично дело на докторанта и могат да се оценят високо от гледна точка на практическата им значимост както за изследвания обект, така и за представители на Банковия сектор. Посочените теоретични и приложни приноси притежават специфично ноу-хау, подходящо за създаване на подходящи условия за докладване изпълнението на КСО в банковия сектор.

IV. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд.

Общото ми мнение е, че дисертационният труд, представен от *Филип Сладжанин Здравкович*, не притежава значими пропуски или явни грешки, които да намалят оценката ми за качествата на труда.

Независимо от посочените в рецензията доказателства за редицата безспорни положителни страни и приноси моменти на докторантския труд, може да се постави следния въпрос:

- Увеличаването на ангажиментите за докладване на КСО води ли до намаляване на финансовите резултати и печалбата на банките в Република Сърбия?

V. Обобщено заключение и становище.

Предложеният дисертационен труд от *Филип Сладжанин Здравкович* на тема **„ОТЧИТАНЕ НА КОРПОРАТИВНАТА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БАНКОВИЯ СЕКТОР В РЕПУБЛИКА СЪРБИЯ“** напълно отговаря на изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и на Правилата за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в Стопанска Академия „Д.А.Ценов“.

Като имам предвид посочените по-горе положителни моменти на структурата и съдържанието на дисертационния труд, научните и приложните резултати и приноси в него, както и качествата на автора, считам, че дисертацията представлява завършено оригинално авторско изследване. Всичко това ми дава основание да изразя своето **ПОЛОЖИТЕЛНО** становище на *Филип Сладжанин Здравкович* да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.8. Икономика, научна специалност: „Икономика и управление (индустрия)“.

Дата: 13 Август 2025

Рецензент

(проф.дн. Николай Щерев)